

GAP ve Kalkınma

M.Ö. 5000'lerde yaşayan Sümerler Fırat ve Dicle Nehirleri arasında yerleşim birimlerini kurmuşlardır. Yazının kullanımını yaygınlaştıranlar, tekerleği ilk kullananlar, tarlayı sürerek verimin artacağını Dünya'ya öğretener, saatlerimizde kullandığımız 60'lı sayı sistemini bulanlar Sümerlerdir. Tanrıların göklerde yaşadığına inanan Sümerler, onlara yakın olmak için tapınklarını Ziggurat denilen yüksek yapılar biçiminde inşa etmişlerdi. Tanrıyı araştırma eğilimi, Mezopotamyalıları, yıldızların araştırılması ve hareketlerinin gözlemlenmesine de sevketti. M.Ö. 4000'lere geldiğinde Fırat kıyısındaki Mari kentinde dünyanın ilk lağım sisteminin oluşturulmasıyla çağdaş kentçiliğe doğru ilk adım atıldı. Sümerler, doğal koşulların verdiği olanaklarla balıkçılık ve sulama kanalları geliştirerek tarım yapmış, matematikle kanal hafriyat işlerini Mezopotamya topraklarında gerçekleştirmişlerdi. Hayvancılığın Ortadoğu ticaretinde önemli olacağı ve GAP'ta önerilen bithisel üretimin ve rotasyonlu tarımın tamamlayıcı alt sektör olarak gelişeceği tezi, tarihsel gerçekliğin mirasıdır. Ekolojik avantaja bağlı olarak ortaya çıkan üretim fazlalığı, ticari yaşamı geliştirdi, özellikle Yukarı Mezopotamya, hayvancılık ve meyvecilikten gelen avantajlarını kullanarak, ticaret hukukunun ilk temellerini attı. Mezopotamya, tarihteki önemini, Baharat yolunun üzerinde bulunması nedeniyle de yakın tarihlere kadar sürdürmüştür.

GÜNEY DOĞU ANADOLU PROJESİ sosyokültürel, ekonomik ve fiziki boyutta ülkemize önemli yenilikler getiren bir projedir. Sosyo-ekonomik anlamda radikal bir değişmeyi öneren, içsel ve dışsal etmenlerin yönlendireceği Güneydoğu Anadolu Projesi, tarihî bir birikimin üzerine inşa edilmektedir. Tarihçiler tarafından "Verimli Hilâl" olarak tanımlanan ve ilkeçâğlardaki sürekli yerleşmelerin ilk örneklerine rastlanan Yukarı Mezopotamya'da GÜNEŞ ve SU potansiyeli uygarlığın itici gücünü oluşturmuştur. Mezopotamya'nın Musul'dan Zagros ve Toros dağlarına kadar olan ve "Yukarı Mezopotamya" olarak adlandırılan bölümü bugünkü Proje alanı olup, gerek doğal

zenginlikleri ve gerekse sahip olduğu uygarlık düzeyi ile çağdaşları için öncü konumunu tarihsel süreç içinde uzun bir süre korumuş, uygarlığın beşiği olmuştur. Çeşitli araştırmacılar özellikle Mezopotamya uygarlığının, Finike ve Eski Yunan uygarlıklarının gelişimini beslediğini, oradan da Avrupa (Roma) ve giderek Atlantiğe taşındığını açıklıyorlar. Hububat tarımı, hayvancılık ve meyvecilik yapılabilecek ekolojik avantajlara ilk çağlardan beri sahip olan Verimli Hilâl'de M.Ö. 7000'lerde tarımcı köy topluluklarının yaşadığına ilişkin izlere rastlanmıştır.

Gelişmiş Mezopotamya uygarlığı topraklarının büyük kesimini kaplayan GAP Bölgesinin Türkiye genelindeki % 10'luk arazi payına karşın, sulanan alan miktarı bugün sadece % 2'lerdedir.

Ne var ki, Fırat nehri Türkiye'nin onda birinden daha geniş bir sahanın sularını Basra Körfezi'ne götürmektedir. Nehrin kaynağından Suriye sınırına kadar ta-

şığı su miktarı 40 milyar metreküpün üstündedir. Bu miktar, Nil Nehri'nin bütün Mısır'a getirdiği sudan daha fazladır. Türkiye'nin toplam arazisi 779 milyon dekar'dır. Toplam 277 milyon dekar ekilebilen alanın sulanabilir kısmı 85 milyon dekar'dır. Bugün bunun ancak 28 milyon dekarı sulanabilmektedir. Yıllık yağış ortalaması toplamı sadece 508 milyar metreküp su değeri karşılığıdır. Bunun yanında, nehirlerden 185 milyar metreküp su denizlere akmaktadır. Bu milli servetin 31.6 milyar metreküpünü Fırat, 22 milyar metreküpünü ise Dicle nehirleri taşımaktadır. İşte bu büyük su potansiyelinin tesbiti Güneydoğu Anadolu Projesi'nin ilham kaynağı olmuştur. Fırat ve Dicle Nehirleri sularının sulama ve enerji üretimi amacıyla değerlendirilmesi ve düzensiz akışı olan bu iki nehrin sularının dizginlenmesi amacıyla Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün bu amaçla "Aşağı Fırat Projesi" adıyla başlattığı çalışmalar, bölgenin sosyo-ekonomik yapısı üzerinde yaratacağı büyük etki dikkate alınarak, 1984 yılında entegre bir planlama anlayışıyla "Güneydoğu Anadolu Projesi"ne dönüştürülmüştür.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin 8 ilini kapsayan "GAP", Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde yapımı öngörülen barajlar, hidroelektrik santraller ve sulama tesislerinin yanı sıra, kentsel ve kırsal altyapı, tarımsal altyapı, ulaştırma, sanayi, eğitim, sağlık, konut, turizm ve diğer sektörlerdeki yatırımları da içine alan, sadece Güneydoğu Anadolu Bölgesini değil, tüm ülkemizi etkileyecek değişimleri de beraberinde getirecek çok yönlü bir kalkınma projesidir.

GAP'ı oluşturan projeler şunlardır:

1. Aşağı Fırat Projesi: Atatürk Barajı ve Hidroelektrik Santrali (HES) sayesinde yılda 8,9 milyar kilovatsaat, Şanlıurfa HES ile 124 milyon kilovatsaat elektrik üretimi, Şanlıurfa Tünelininin tamamlanmasıyla da 727.700 hektar arazi sulaması yapılacaktır.
2. Karakaya Barajı ve HES: Kurulu gücü 1800 megavat olan Karakaya Barajı ve HES ile yılda 7 milyar 354 milyon kilovatsaat elektrik üretimi yapılacaktır.
3. Sınır Fırat Projesi: Yıllık enerji üretimi 3 milyar 320 kilovatsaat olan proje, Birecik (Fındıklı) ve Karkamış baraj ve santralini kapsamaktadır.
4. Suruç-Baziki Projesi: Sulama alanı 146 bin 500 hektardır. Kurulu gücü 43.5 megavat, yıllık enerji üretimi 106,7 kilovatsaattir.
5. Adıyaman-Kahta Projesi: Adıyaman ve Kahta baraj ve sulama projelerinden oluşmaktadır. Sulama alanı 120 bin hektar olan

barajlarda yılda 400 milyon kilovatsaat enerji üretilmektedir.

6. Gaziantep-Araban Projesi: Sulama alanı 23.500 hektar olan bir projedir.

7. Gaziantep Projesi: Sulama alanı 89.000 hektar olan bir projedir.

8. Dicle-Kralkızı Projesi: Dicle Baraj ve Santrali ile Dicle sağ sahil ovaları sulamasından oluşmaktadır. Sulama alanı 126 bin 80 hektar, yıllık enerji üretimi 444 milyon kilovatsaattir.

9. Batman Projesi: Batman Baraj ve Santrali ile Batman sağ ve sol sahil ovaları sulamalarından oluşmaktadır. Sulama alanı 37.744 hektar, yıllık enerji üretimi 483 milyon kilovatsaattir.

10. Batman-Silvan Projesi: Silvan Barajı ve Santrali ile Dicle sol sahil ovalarını kapsar. Sulama alanı 213 bin hektar olan bu projenin yıllık enerji üretimi 1.5 milyar kilovatsaattir.

11. Garzan Projesi: Garzan Baraj ve Santrali ile Garzan Ovası sulamasından oluşur. Yıllık enerji üretimi 315 milyon kilovatsaat, sulama alanı 60 bin hektardır.

12. Ilisu Projesi: Ilisu Baraj ve HES'nin yıllık enerji üretimi, 3 milyar 830 milyon kilovatsaattir.

13. Cizre Projesi: Cizre Barajı ve HES, yılda

1 milyar 208 milyon kilovatsaat enerji üretecek, Nusaybin, Cizre ve Silopi ovalarında 121 hektar alanı sulayacaktır.

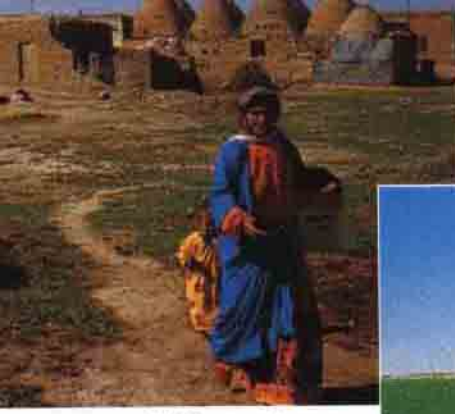
GAP'ın toplam alanı 72.958 km² olup Türkiye yüzölçümünün %9,4'ünü oluşturmaktadır. Proje alanı, Belçika'nın 2,39, Hollanda'nın 1,76 katıdır. Avusturya'nın %87, İngiltere'nin ise %30'u kadar bir bölgeyi kaplamaktadır.

Projenin Getirileri

Enerji üretimi ve sulamanın, projenin en önemli getirileri olması bekleniyor. GAP ile devreye girecek olan 19 hidroelektrik santralla toplam 7476 MW hidroelektrik kurulu güç tesis edilecek. Bu değer Türkiye'deki toplam hidroelektrik gücün %75'ini oluşturuyor. Bunun yanında Şanlıurfa ve Mardin ovalarında 1,7 milyon hektar arada sulu tarım yapılacak. Toprak, su ve iklim, yılda 2-3 kez ürün alınmasına elverişli hale gelecek; tarımsal üretim 10-15 katına çıkacak ve çok boyutlu toplumsal, ekonomik gelişmeler olacak.

Toplamı 32 milyar dolara malolması öngörülen ve şimdiye kadar 12 milyar dolar harcanan GAP'a bu yıl 16 trilyon lira harcanması planlanıyor.

GAP'ın meydana getireceği yüksek tarım ve sanayi potansiyeli ile bölgede gelir düzeyinin 5 kat artacağı, 2005 yılında 9 milyonu aşacak bölge nüfusunun yaklaşık 3.5 milyonuna iş imkanı yaratılacağı tahmin ediliyor.

Bunun yaklaşık 1.9 milyonuna tarımda iş imkanı sağlanacak. Tarımsal üretimde meydana gelecek ürün fazlasının ihraç edilmesiyle ülke ekonomisine çok büyük katkılar sağlanacak. Endüstri bitkilerindeki üretim artışı ile tarıma dayalı sanayinin kurulup gelişmesine katkıda bulunacak yem bitkilerinin üretilmesinde, mevcut hayvan ırklarının

islahı ve sağlık şartlarının düzeltilmesi ile de et ve süt üretiminde büyük gelişme sağlanması umuluyor. Gelişmenin sadece tarım ve enerji alanında olması beklenmiyor. Bunun yanında maden, imalat, ulaşım, turizm, konut, eğitim ve sağlık gibi tüm ekonomik ve sosyal projeleri de kapsıyor GAP. Bu proje, bölge ile Türkiye'nin daha gelişmiş

bölgeleri arasındaki gelir dengesizliğini azaltmada yardımcı olacak. Bölgenin tarım ve tarıma dayalı sanayilerle diğer sanayi ürünleri için bir ihracat merkezi haline gelmesi ve bölge nüfusunun yaşam standardının yükselmesi, iş imkanlarının artırılması ile işsizliğin ve göç olgusunun süratle azaldığı bir yöre haline gelmesi bekleniyor.

GAP Projeleri Proje Bedeli ve Yıllık Faydaları (1994 yılı fiyatları)

Sıra No	Proje Adı	Proje Bedeli (Milyar TL.)	Enerji	FAYDALAR	
				Sulama	Toplam
1	Karakaya Projesi	48.200	8010	-	8010
2	Aşağı Fırat Projesi	163.300	7710	10760	18470
a	Atatürk Barajı ve HES	89.400	7650	-	7650
b	Urfa Tüneli ve HES	21.600	60	-	60
c	Sulamalar I. Merhale	12.200	-	2340	2340
d	Mardin-Ceylanpınar (C)	10.700	-	2400	2400
e	Mardin-Ceylanpınar (P)	9700	-	2040	2040
f	Siverek Pompa Sulaması	15.600	-	2900	2900
g	Bozova Pompa Sulaması	4100	-	1080	1080
j	Şırır Fırat Projesi	25.400	2600	-	2600
4	Sarıçay-Bazıki Projesi	7200	-	2510	2510
5	Adıyaman-Kahta Projesi	9800	570	1310	1880
6	Adıyaman-Göksu-Araban	10.800	40	680	720
7	Gaziantep Projesi	9700	-	1240	1240
8	Dicle-Kalkın Projesi	30.200	130	2110	2240
9	Barman Projesi	9500	560	440	1000
10	Barman-Silvan Projesi	21.100	680	2950	3630
11	Garzan Projesi	4500	240	640	880
12	Hani Projesi	15.600	3580	-	3580
13	Cizre Projesi	13.700	980	1960	2940
	Toplam	369.000	25.100	24.600	49.700

Şanlıurfa Tüneli Sulamaları

Azize Aydeniz
Faruk Volkan
DSİ Genel Müdürlüğü

Şanlıurfa Tüneli vasıtasıyla Atatürk Barajı rezervuarında depolanan suyun bir kısmı Şanlıurfa - Harran ve Mardin - Ceylanpınar ovalarına aktarılacak olup, yaklaşık 476 000 hektar tarım alanında sulama suyu geçiş sağlanacaktır. Bu alanın yaklaşık 150 000 hektarı Şanlıurfa - Harran ovalarında, geri kalanı ise Mardin - Ceylanpınar ovalarındadır.

Söz konusu proje, GAP'ta yer alan 13 büyük projenin en önemlilerinden biri, esasında GAP'ın da başlangıcı oluşturan Aşağı Fırat Projesinin tarım sektörüne yönelik dev halkasıdır. Bu projenin gerçekleştirilmesiyle tarımda yıllık net gelir artışı 1995 yılı fiyatları ile yaklaşık 17 trilyon TL olup, bu miktar Şanlıurfa Tüneli proje tutarının yaklaşık 2/3'ü, Atatürk Barajında enerji yatırımı dahil toplam baraj tutarının %14'üdür. Başka bir deyişle bu ovalarda sulamaya elde edilecek net gelir artışı 1,5 yılda Şanlıurfa Tüneli, 7 yılda ise enerji yatırımı dahil Atatürk Barajını geri ödemektedir.

Fırat nehri'nin su potansiyelinden yararlanmak amacıyla, Şanlıurfa ilinin 60 km kuzeybatısında, Adıyaman ilinin 35 km güneyinde, Bozova ilçesine 24 km uzaklıkta, Şanlıurfa - Adıyaman il sınırında Fırat nehri üzerinde ve Karakaya Barajının 180 km mansabında yer alan Atatürk Barajı ve HES inşaatı gerçekleştirilmiş durumdadır. Toplam 882 000 hektar tarım alanına sulama suyu verecek ve yılda 8,9 milyar kWh enerji üretecek sulama ve enerji amaçlı baraj ve HES'in rezervuar hacmi 48,7 milyar m³; kret uzunluğu 1664 m; gövde dolgu hacmi 84,5 milyon m³; ünite gücü 300 MW; ünite adedi 8 ve kurulu gücü 2400 MW'tir.

Atatürk Barajı rezervuarından başlayarak Şanlıurfa ilinin 5 km kuzeydoğusunda, "dünyanın en uzun" ve birbirlerine paralel olarak Şanlıurfa ve Harran ovalarının kuzey kısımlarına kadar uzanan Şanlıurfa Tünelinin her birinin uzunluğu 26,4 km; tünel iç çapları 7,62 m; geçirdikleri toplam debi 328 m³/s ve toplam suladıkları alan 476 000 hektardır.

Şanlıurfa ve Harran Ovaları Sulaması Projesi, GAP Aşağı Fırat Projesi içinde 1. aşama olarak Atatürk Barajı ve HES ve Şanlıurfa Tüneli ile birlikte yer almaktadır. Genelde Harran ovası olarak isimlendirilen ovanın Şırır ve Cullap derelerinin batısında kalan kısmı, DSİ tarafından müstakil sulama şebekesine sahip olması nedeniyle, Şanlıurfa Ovası Sulama Şebekesi olarak doğudaki kısım ise Harran Ovası Sulama Şebekesi olarak tanımlanmıştır. Şanlıurfa Ovası, Şanlıurfa il merkezi ile Akçakale ilçe merkezi arasında, yaklaşık 50 000 hektarlık bir alana yayılmış bulunmaktadır. Batıdan Cudi, kuzeyden Germüş dağları, güneyden Suriye sınırı ve doğudan Harran Ovası sulama sahası ile çevrili bulunmaktadır. Harran Ovası ise yaklaşık 100 000 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Batıdan Şanlıurfa Ovası, kuzeyden Germüş dağları, doğudan Tek-Tek dağları ve güneyden Suriye sınırı ile çevrilmiştir. Ovada tipik karasal Akdeniz iklimi hüküm sürer. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır. Proje sahasında bütün yıl boyunca yaygın olarak tarımsal üretimin yapılabilmesi, sıcaklığın ve yağışın yıl içinde uygun olmayan bir şekilde dağılımı dolayısıyla, sulamaya zorunlu kalmaktadır.

Mevcut done ve kriterler ışığında yapılan tarımsal ekonomi çalışmaları sonucunda oluşan birki desenine göre yaklaşık olarak %35 pamuk, %30 sebze-meyve, %20 yağ bitkileri, %20 hububat, %10 yem bitkileri ve %5 diğerleri öngörülmüştür. Öngörülen birki deseni ve revize planlama çalışmaları sonucu ortaya çıkan sulama suyu ihtiyacı yıllık ortalama 1,6 milyar m³'tür. Aynı çalışmalar sonucunda, bu suyun yaklaşık 1,2 milyar m³'ünün Atatürk Barajı gölünden, 0,250 milyar m³'ünün yeraltı suyundan ve 0,150 milyar m³'ünün de sulamadan dönen sudan kullanılması planlanmıştır. Baraj suyu kalite-

tesini C2S1 olup, sulama için çok uygundur. Dönüş suyunun da su kalitesini C2S2'nin altına düşürmeyecek şekilde kanıtlanarak kullanılması öngörülmüştür.

Yapılan çalışmalar sonucu şebeke tipi, ekonomik kriterler sonucunda kanallı şebeke olarak seçilmiş ve yapılmakta olan arazi düzenlemesi çalışmasına uyumlu olarak sulama ve drenaj işleri ile işletme kavramı ve ulaşım bütüncül düşünülerek en uygun sistem tarhik edilmeye çalışılmıştır.

Proje tamamlandığında yaklaşık 200 km²'si büyük kapasiteli ana kanal olmak üzere 860 km açık kanal, 4200 km kanallı şebekesi, 1250 km tahliye kanalı ve 1150 km işletme ve bakım yolu yapılmış olacaktır. Bu işler için ovada 8 şantiye ve yılda 200 km üretim kapasiteli 3-kanallı fabrikası faal durumdadır.

Türkiye'de ilk olarak Harran Ana Kanalında mansap kontrollü kanal işletmesine geçilmiş olup, böylece hem su tasarrufu ve hem de işletme kolaylığı sağlamak amaçlanmıştır. Bu maksatla kullanılacak hidromekanik aksamın tamamı Türkiye'de imal edilecek olup, halihazırda yarıya yakın bir kısmı monte edilmiştir. Ayrıca Şanlıurfa Ovasında gerçekleştirilmekte olan pilot alan uygulaması ile bundan sonraki projelere örnek oluşturacak çalışma başlatılmıştır. Bu sayede hem sulama metotları, hem şebeke tipleri, hem de işletme yöntemleri ve bunların kombinasyonları gerek teknik ve ekonomik bakımdan gerekse işletme açısından karşılaştırılmış olacaktır. GAP'taki sulama projelerinin alan bazında yaklaşık %9'unu teşkil eden bu öncü proje ile, gerek GAP'taki diğer sulama projeleri gerekse Türkiye'nin diğer bölgelerindeki sulama projeleri için geleceğe yönelik yararlı sonuçlar elde edilmesine çalışılmaktadır.

Halihazırda Şanlıurfa Ovasında 30 000 hektar alanda sulama ve drenaj tesisi tamamlanmış olup, 1994'te yapılmış olan denemeden sonra 1995 sulama sezonunda bu alana sulama suyu verilmiştir. Projenin tamamlama tarihi Aralık 1997 olarak tespit edilmiş olup, her yıl peyder pey açılacak olan sulama sahaları ile birlikte 1998 sulama mevsiminde tüm proje sahasına sulama suyu iletilmesi programlanmıştır.

Kalkınma Amaçları	Tarım Kalkınma Hedefleri	Sınai Kalkınma Hedefleri
Genel Kalkınma Hedefleri		
(1) Ekonomik yapıyı geliştirerek GAP bölgesindeki gelir düzeylerini yükseltmek ve böylece GAP bölgesi ve diğer bölgeler arasındaki gelir farklılığını daraltmak	(1) Tarımsal verimliliğin artırılması ve çiftçilik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi yoluyla kırsal bölgelerdeki gelir düzeylerini yükseltmek	(1) Bir yandan, GAP bölgesinin ekonomik kalkınmasında itici bir güç rolü oynayarak; diğer yandan, eğitim/öğretim ve teknolojik gelişme için bir talep yaratması rolünü oynayarak GAP bölgesinin imajını, toplumsal refahını ve halkın motivasyonunu geliştirmek
(2) Kırsal alandaki verimliliği ve istihdam olanaklarını artırmak	(2) Tarımsal sanayilere yeterli girdiyi sağlamak	(2) Yüksek gelirli istihdam olanaklarını genişleterek, bölgeler arası gelir eşitsizliklerinin giderilmesine katkıda bulunmak
(3) GAP bölgesindeki büyük kentlerin nüfus emme kapasitesini artırmak	(3) İstihdam olanaklarını artırarak kırsal nüfusun dışı göç etme eğilimlerini en aza indirmek	(3) İhracatın teşviki ve döviz geliri ve tasarruflarının artırılması kapsamında ulusal amaçlara katkıda bulunmak
(4) Bölge kaynaklarının etkili kullanımını yoluyla, kendi başına ekonomik büyüme, sosyal istikrar ve ihracatın teşviki gibi ulusal amaçlara katkıda bulunmak	(4) İhraç edilebilir ürünlerin üretilmesine katkıda bulunmak	

GAP Kalkınma Senaryoları

GAP bölgesi için düşünülen temel kalkınma senaryosu, bölgeyi "Tarıma Dayalı İhracat Üssü" haline getirmektir. GAP kalkınmasının ilk aşaması 6. Beş Yıllık Kalkınma Dönemi olarak kabul edilerek, bölge ekonomisinin bir atılım yapmaya hazırlanması hedeflenmiştir.

Bölgenin ileriye dönük sosyo-ekonomik çerçevesini gösteren birinci alternatifte hedef 1.7 milyon hektar alanın sulamaya açılması ve 27 milyar kilovatsaat enerji üretimi sağlanmasıdır. GAP kapsamında planlanan bütün enerji yatırımlarının ve sulama projelerinin tamamlanması yani hem enerji üretiminde hem de sulama alanında maksimum hedeflere varılması öngörülmektedir.

İkinci alternatif, mali açıdan ülke kaynaklarını daha az zorlayıcı bir yaklaşımla, 2005 yılına kadar tüm enerji projelerinin gerçekleştirilmesini, fakat planlanan sulama projelerinden yalnızca öncelikli olanların uygulanmasını, yani 1.7 milyon hektar yerine 900.000 hektarlık alanın sulanmasını, fakat enerji üretiminin yine 27 milyar kilovatsaat olarak gerçekleştirilmesini öngörmektedir.

Üçüncü alternatif ise, her iki sektörde de daha yavaş bir gelişmeyi benimseyerek planlanan enerji ve sulama projelerinden sadece öncelikli olanların uygulanmasını öngörmekte, öncelikli olmayan diğer projelerin uygulanmasının ise 2005 yılından sonra gerçekleştirilmesini önermektedir.

Bölgeye ait büyüme hızının, birinci alternatifte % 7.7, ikincisinde % 7.3 ve üçüncüsünde ise % 6.8 olacağı tahmin ediliyor. Bu oranların, ülke ekonomisindeki büyüme ile kıyaslandığında oldukça yüksek olduğu görülür. GAP İdaresi, GAP kapsamında çok geniş alanların sulamaya açılmasıyla büyük bir değişimin başlayacağını ve bölge ekonomisindeki tarım dışı sektörlerin tarımsal üretimdeki artıştan doğrudan etkilenecek-

lerini varsayarak; ikinci aşamada tarım dışı sektörlerin birbirlerinden etkilenmeleriyle değişimin yeni boyutlar kazanacağını ifade ediyor. Sulamayla başlayacak bu zincirleme reaksiyonun bir yandan geniş yatırım ve gelişme imkanları yaratırken, diğer yandan da sosyal ve fiziksel altyapıda önemli darboğazlar oluşturacağı iddia ediliyor. Bu darboğazları gidermek için birçok sektörde yeni yatırımların yapılması gerekeceği varsayımından hareket edilerek, projenin entegre bir yaklaşımla ele alınması da savunuluyor.

GAP sosyo-ekonomik gelişiminin mekansal boyutunu inceleyecek olursak, bölge, mevcut arazi kullanımının analizi, arazi kabiliyetlerinin değerlendirilmesi ve ulaşılabilirlik kriterleri kullanılmak suretiyle altı büyük gelişme alanına ayrılmış durumda. Bu altı alan: Diyarbakır-Batman, Şanlıurfa, Gaziantep, Siirt, Adıyaman ve Mardin'dir. Bu alanlardaki koşullar, darboğazlar ve yöresel kaynaklar gözönüne alınarak analizler yapılmıştır.

Tarımsal kalkınma için temel stratejiler, sulama alanlarının geliştirilmesi, tarımsal girdilerin verimli dağıtımı, arazi mülkiyet sisteminin ve çiftçiler için pazar olanak-

larının geliştirilmesi gibi genel stratejilerin yanı sıra, sulamanın, hayvancılığın, balıkçılığın ve ormancılığın geliştirilmesi olarak belirleniyor.

Cumhuriyet tarihimizin "Bölgesel Kalkınma" amaçlı en büyük projesi olan GAP'ın tamamlanması ile pamuk, çeltik, yonca, yağlı tohumlar, sebze, meyve ve daha birçok üründe, ülkemizin bugünkü tarımsal üretiminde büyük artış görüleceği kesin. Tarımsal üretim fazlası ve yeni sanayi ürünlerinin dışsatımı ile GAP, ekonomiyi canlandırma ve bölgede yeni sanayilerin kurulmasında itici güç olma yolunda hızla ilerliyor. Doğal kaynakların harekete geçirilmesi ve altyapıların tamamlanması yoluyla yerli ve yabancı sermaye için, bölgenin çekici duruma getirilmesi hedefler arasında yer alıyor. Öncelikle un, unlu gıda, deri, bitkisel ve hayvansal yağlar, pamuk ve tekstil sanayilerinin ve sonra diğer sanayi dallarının da gelişmesi bekleniyor. Bunların önemli getirileri de şüphesiz halkın hayat standardının yükselmesi, ulaşım ve haberleşme ağlarının gelişmesi ve böylece kırsal ilişkilerinin artması ve dışı açılmanın hızlanması olacak.

Istihdam ve nüfus tahminleriyle ilgili olarak, bölgede tarım, tarıma dayalı imalat sanayii ve maden çıkarma faaliyetleri, temel sektörler olarak ele alınıyor. Bu sektörlerin bölgenin ekonomik gelişmesinde motor görevi yapması bekleniyor.

Bugünkü Durum

Karakaya ve Atatürk Barajları, bugün, ülkemizin enterkonnekte sistemine giren enerjinin önemli bir bölümünü sağlamaktadır. 1993 yılı içinde, Karakaya Barajı 8 milyar 143 milyon kilovatsaat, Atatürk Barajı (kısmi su seviyesi ve ünitelerinin tamamı devreye girmeden) 5 milyar 256 milyon kilovatsaat ile ülkemizin toplam hidroelektrik üretimi olan yaklaşık 30 milyar kilovatsaatın hemen hemen %40'ını sağladılar. Bu tür olumlu gelişmelerin yanında, ne var ki bazı olumsuzluklar da halen devam ediyor. Örneğin, bölgedeki alt yapı hizmetleri son derece düşük düzeyde. Karşılanamayan talepler nedeniyle yatırımlar su ve kanalizasyon altyapısına yönelmiş durumda. Projenin en önemli amaçları da, bu sorunlardan dolayı, hızla artmakta olan nüfus gözönüne alınarak mevcut altyapının iyileştirilmesi ve kentsel yerleşim alanlarının düzenlenmesidir.

Diğer önemli bir sorun ise, bilindiği gibi, bölgeden, ülkenin diğer yörelerine doğru hızlı bir göç sorununun yaşanmakta olmasıdır. Bu göç sorununun nedeni, kısaca, bölgenin görece geri kalmışlığı olarak açıklanabilir. Göç, hem doğuda hem de batıda birçok ekonomik ve sosyal probleme neden olmaktadır. Bu bölgede yaşayan insanların batıya göç etmelerine ancak bölgenin geliştirilmesiyle engel olunabilecektir.

Bölgede bulunan 3617 köy ve 5035 köye bağlı yerleşme biriminde elektrik ve telefon konusunda önemli bir sorun olmamasına karşın, özellikle içmesuyu konusunda yoğun bir altyapı yetersizliği sorunu yaşanıyor. Bölgenin mevcut köy içmesuyu altyapısı, %44 gibi bir rakamla Türkiye ortalamasının oldukça altında seyrediyor. Suyu yetersiz olan yerleşim birimlerinin oranı % 19 iken, suyu olmayanların oranı % 37 gibi ol-

dukça yüksek bir rakam. Bu az gelişmişliğin en önemli sebebi, bölgedeki yerüstü su kaynaklarının yetersizliğiyle açıklanabilir. Bu su sorunu, yörede oluşturulacak baraj gölleri ile yavaş yavaş çözümleniyor.

Bölgenin ekonomik aktif nüfusunun % 70'i tarımla uğraşmasına rağmen, tarım sektörünün bölgeye sağladığı katma değer payı % 44'dür. GAP Bölgesi, doğal kaynakları, arazi varlığı ve kullanma şekli, kuzey ve kuzeydoğu pazarlarının talep kompozisyonu açısından, tarıma öncelik verilmesi gereken bir bölgedir. Tarım sektöründe, halen, geleneksel tarım yöntemlerinin kullanılması, tarımsal yayım hiz-

metleri ile gübre, tohum, ilaç, alet-ekipman ve pazar problemleri sektördeki verimliliği olumsuz yönde etkilemektedir. Bölgede uygulanan tarım genellikle kuru tarım sistemine dayanmaktadır. Su, kısıtlayıcı faktör olduğundan bölgedeki ürün bileşimi ve verim düzeyi, Türkiye'nin diğer bölgelerine göre düşüktür. Ancak GAP sulama sistemlerinin gelişmesiyle son bir yılda verim oldukça artmış, susuzluktan dolayı ekilip dikilemeyen topraklar son derece verimli hale dönüşmeye başlamıştır. Çünkü bölge toprakları, suyun kısıtlayıcı etkisi dışında, toprak özellikleri ve ekolojik koşulların uygunluğu

yüzünden aslında tarımsal üretim potansiyeli yüksek olan bir yapıya sahiptir. GAP İdaresi içinde oluşturulan GAP Sulamaları Koordinasyon Kurulu (SKK) tarafından, sulamaya açılacak alanda bir yandan suyun tarlaya getirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülürken, aynı zamanda tarımsal araştırmalar, arazi toplulaştırma, tarla içi geliştirme hizmetleri, çiftçi eğitim ve yayım faaliyetleri yürütülmektedir.

Güneydoğu Anadolu Projesi sadece Türkiye ölçütlerinde değil, dünya ölçütlerinde de büyük bir projedir. Amerikan TIME dergisi 24 Ocak 1994 tarihli sayısında "Dünyanın İnşa Halindeki 8 Harikası" başlığı altında; Libya'daki Yapay Nehir, Çin'deki Three Gorges Barajı, Hong Kong'daki Asma Köprü, Hindistan'ın Harmada Vadisi Kalkınma Projesi, Japonya'daki Akashi Kaikyo Köprüsü, Malezya'daki Kuala Lumpur Kulesi ve Kanada'daki Hibernia Petrol Platformu ile birlikte Güneydoğu Anadolu Projesinden bahsetmiştir.

GAP'ın başarısını ve bölgesel kalkınmanın kaderini belirleyecek en önemli faktör, kuşkusuz genel ekonomi mekanizmalarının işleyiş biçimidir. Kaynakların sektörler, sosyal gruplar ve bölgeler arasında adil dağıtımı önemlidir.

Önemli olan, GAP Bölgesinin kendi ihtiyaçlarına seslenebilmek, özgün sorunlarına akile yaklaşımlarla çare bulabilmektir. Eğer bölgesel sorunların üstesinden gelinebilirse Türkiye 2000 yılı sonrasının dünyasında gurur verici bir projeye yerini almış ve dünya ekonomisine yönelik bir sorumluluğunu kendi insanına karşı yerine getirmiş olacak...

Yaprak Renda

Faah/Polonya saflannmasında yardımı olan DSI Genel Müdürlüğü Tarıma ve Halkla İlişkiler Birimi'ne teşekkür ederiz.

Kaynaklar
Dağ R. Göktürk A. GAP Yeniden Yapılandırma. Diyarbakır TSO Yayını, 1994.
DFT. GAP Master Plan Çalışması. Master Plan Fikih Raporu, Cilt 1, Ankara 1990.
DSİ. GAP Tarım Broşürleri, 1994, 1995.
GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. GAP 1992 Durum Raporu, Ankara 1993.
GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. Basın Bildirileri, Ekim-Kasım 1994.
GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. GAP Dergileri Sayı 3,4,5 1993.
GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. Güneydoğu Anadolu Projesi. TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, Ankara Şubesi. Haber Bülteni, Ağustos 1986. Ekim-Kasım 1989. Sayıları.
TOBB. GAP Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara 1993.
Tuncer, Ö. İste Anadolu, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1993.

